

THỦ TÌM HIỂU “LUẬT LỆ TRIỀU NGUYỄN”

Tôn Thất Tùng

Vào năm 1993, tổ chức văn hóa Liên Hiệp Quốc công nhận kinh thành Cố Đô Huế là di sản văn hóa thế giới, và đến tháng 8 năm 1997, Viện Sử Học Hà Nội đã mở một cuộc hội thảo để đánh giá bộ “Hoàng Việt Luật Lệ” thường gọi là Luật Gia Long được ban hành vào năm Gia Long thứ mười hai (1813).

Bài này tác giả không có tham vọng bình luận hay nghiên cứu mà chỉ muốn giới thiệu đôi nét về bộ “Hoàng Việt Luật Lệ” trong khả năng tham khảo các sử liệu. Tuy nhiên, trước khi giới thiệu bộ HVLL, tưởng cũng nên nhắc đến bộ “Lê Triều Hình Luật” tức là Luật Hồng Đức do các đại thần đời vua Lê Thánh Tôn biên soạn và đã áp dụng vào nền tư pháp Việt Nam suốt mấy thế kỷ, được xem như là khuôn mẫu cho cổ luật Việt Nam trong nhiều trăm năm.

Sau khi lên ngôi năm 1802, người sáng lập Triều Nguyễn phải đương đầu với nhiều việc trọng đại, nhất là vấn đề pháp trị, vì trong suốt thời gian dài nội chiến, mọi việc công quyền bị đình trệ, riêng vấn đề pháp luật coi như bị quên lãng hoàn toàn. Bởi vậy, vấn đề luật pháp được vua Gia Long đặc biệt lưu tâm. Để việc soạn thảo hình luật được chu đáo. Ngài thành lập một ban biên

soạn, được đặt dưới quyền điều khiển của một Tổng Tài là Tiền Quân Tổng Trấn Nguyễn Văn Thành (1757-1817) với sự phụ tá của đại thần Vũ Trinh (1769-1828).

Có thể nói đây là bộ hình luật đầy đủ và hoàn chỉnh nhất của cổ luật Việt Nam sau một thời gian mười năm biên soạn và tham khảo bộ “Lê Triều Hình Luật” của Việt Nam và bộ luật nhà Thanh của Trung Hoa.

Theo chỗ chúng tôi biết thì người Việt nam đầu tiên nghiên cứu “Hoàng Việt Luật Lệ” là luật sư Phan Văn Trường (1875-1933). Trong một luận án Tiến sĩ Luật trình bày tại đại học đường Paris năm 1920 gồm hai đề tài có tên “Essai sur le code Gia Long” dày 86 trang (tạm dịch: Tham luận luật Gia Long) và “Étude comparée sur le code Gia Long” dày 194 trang (tạm dịch: Nghiên cứu và phân tích luật Gia Long) đã được Hội Đồng Giám Khảo Paris công nhận là người Việt Nam đầu tiên trình luận án Tiến sĩ tại Pháp.

Trong luận án nói trên, Luật sư Phan Văn Trường đã so sánh, đối chiếu và phân tích luật Gia Long và cổ luật Trung Hoa. Ông đưa ra những điểm tương đồng và dị biệt của luật Trung Hoa và Việt Nam. Cuối cùng, Luật sư Phan Văn Trường kết luận : “ Đây là một công trình có bề thế và đủ tầm vóc về hình luật có tính cách khoa học và nhân bản”.

Trái với Luật sư Phan Văn Trường, vào năm 1971, trong cuốn “Cổ Luật Thông Khảo” dày 352 trang, xuất bản tại Sài Gòn, Giáo sư Thạc sĩ Vũ Văn Mẫu có nhận xét rằng: “Hoàng Việt Luật lệ đã mô phỏng hoàn toàn luật

nhà Thanh”. Nhận xét của Giáo sư Vũ Văn Mẫu đã ảnh hưởng không ít đến giới luật gia miền Nam thời bấy giờ, vì Giáo sư Mẫu là Khoa trưởng Đại học Luật khoa Sài Gòn một thời gian dài. Do đó, một số đông luật sư trẻ là học trò của ông.

Người thứ ba nghiên cứu và giới thiệu “Hoàng Việt Luật Lệ” là nhà luật học người Pháp là ông F. Philastre. Không những là nhà luật học, Philastre còn là một học giả thông thạo nhiều ngoại ngữ, kể cả chữ Hán và tiếng Việt. Do đó ông đã dịch bộ Hoàng Việt Luật Lệ ra chữ Pháp và giới thiệu nó với độc giả phương Tây. Ông đã phân tích, so sánh cùng đưa ra những điểm tương đồng và những dị biệt để chứng minh rằng luật của vua Gia Long không phải sao nguyên bản từ luật nhà Thanh Trung Hoa mà là một bộ hình luật có tính cách nhân đạo.

Về nhận xét của luật gia Pháp F. Philastre cho rằng luật Gia Long là một bộ luật nhân đạo không phải là không có lý khi ông căn cứ trên bộ luật nhà Thanh có các cực hình như : Tru di tam tộc (chém cả ba họ tội nhân), Lăng trì (khoét từng miếng thịt trên thân thể tội nhân), Yêm (cắt bộ phận sinh dục) đã bị hoàn toàn loại bỏ trong luật Gia Long. Ngay cả đến tội tử hình, những kẻ trọng tội cũng được cứu xét tùy từng hoàn cảnh của tội nhân như trong Quyển 2 Điều 7 HVLL có ghi rõ : “Nếu tử tội có cha mẹ trên 70 tuổi hoặc tàn tật thì được hoãn thi hành án lệnh để tội nhân được ở nhà phụng dưỡng cha mẹ cho đến khi cha mẹ qua đời mới phải thọ án”.

Người viết bài này tự xét không đủ tư cách phê phán nhận xét của Giáo

sư Vũ Văn Mẫu khi ông cho rằng “luật Gia long đã mô phỏng hoàn toàn luật nhà Thanh” mà chỉ xin nhắc lại lời bình luận của học giả Đào Đăng Vĩ đăng trong nguyệt san Phổ Thông vào năm 1972 là “Tác giả Cổ Luật Thông Khảo đã thiếu công bình khi đem cái nhìn hôm nay ra xét việc làm của những người sống cách chúng ta hàng trăm năm”.

Để độc giả rộng đường phê phán, chúng tôi xin trích dẫn dưới đây nguyên văn lời Tựa bộ “Hoàng Việt Luật Lệ” của vua Gia Long:

LỜI TỰA CỦA HOÀNG VIỆT LUẬT LỆ

Trẫm nghĩ: Thánh nhân cai trị thiên hạ đều dùng luật pháp để trị tội, dùng đạo đức để giáo hóa họ. Hai điều ấy không thiên bên nào bỏ bên nào. Thật vậy, sống trong xã hội, con người với những ham muốn vô bờ, nếu không có luật pháp để ngăn ngừa thì không có cách gì để dẫn dắt người ta vào đường giáo hóa mà biết được đạo đức. Cho nên lời xưa có nói: “Pháp luật là công cụ giúp cho việc cai trị thêm tốt đẹp”. Lời nói đó há không đúng sao ?

Luật lệ và pháp lệnh là những phán quyết cho sự trừng phạt tội ác. Người xưa khi phán quyết sự việc còn căn cứ vào định chế xã hội, chứ không phải chỉ là luật pháp. Há đâu pháp luật không có giá trị của nó ? Nhưng nhờ dân chúng biết tôn trọng luật lệ, nên mọi việc trở nên giản dị mà có thể khoan dung nhẹ nhàng.

Gặp lúc văn hóa suy đồi, kẻ gian giảo ngày một sinh sôi nảy nở, pháp

luật trừng phạt không đủ để chế ngự điều ác, các điều luật xử tội kẻ gian manh không đủ để ứng dụng. Cho nên luật lệ, pháp lệnh, quy thức nay cần phải gia tăng nhanh chóng. Đó không hề là sự lầm lẫn, vì pháp luật xưa và nay không khác gì nhau cả.

Các triều đại nước ta từ xưa đến nay có những pháp lệnh khuôn mẫu. Nhưng trải qua các biến loạn từ thời Tây Sơn, giềng mối tan chìm, luật pháp hư nát, xảo trá hoành hành, các phiên Tòa xử án qua loa, tự ý thêm bớt, không căn cứ vào nền tảng nào cả, oan ức lan tràn. Khiến người có lòng nhân phải động lòng trắc ẩn.

Ta nhờ oai linh liệt thánh, trấn áp hỗn loạn, đem lại thanh bình, chỉnh lý trật tự cõi bờ theo luật pháp, lấy giáo hóa làm việc hàng đầu, tuy vậy cũng quan tâm đến việc xử phạt. Ta xem lại hình luật trước của nước ta, từ Lý, Trần, Lê đều có pháp chế riêng cho mỗi Triều đại, mà đầy đủ hơn cả là bộ luật Hồng Đức.

Các Triều đình phương Bắc, các vua nhà Hán, Đường, Tống, Minh, Thanh, mỗi Triều đại đều có sửa đổi luật lệ mà đầy đủ nhất là luật nhà Thanh. Thế nên ta ra lệnh cho Triều thần lấy luật lệ của các Triều đại nước ta làm căn bản, tham chiếu luật Hồng Đức của Việt Nam và luật Thanh Triều của Trung Hoa, rút lấy, cân nhắc thêm bớt, biên thành bộ luật thật công bình. Đích thân Trẫm sẽ tu chỉnh lại sau cùng rồi ban hành để mọi người biết mà đề phòng lỗi lầm, khiến bộ luật chiếu sáng như mặt trời mặt trăng, không còn chỗ nào bị che khuất nữa, vang động như sấm sét, không thể sai phạm được.

Các quan chức tư pháp phải vâng chiếu theo luật này, coi nó như khuôn mẫu đầy ánh sáng về luật pháp. Phải phổ biến rộng rãi cho dân chúng biết để tránh được những hành vi sai phạm để họ tự cải hóa mà xa rời sự trừng phạt của pháp luật. Từ đó có thể đi vào con đường tự giáo hóa, tránh cho quan chức phải can thiệp xử trị, há chẳng hay lắm sao ? Vì vậy Trẫm ra lệnh chép những lời này làm Tựa.

Khâm Thử

Thuận Hóa,
ngày 12 tháng 6 năm Gia Long thứ 12

Ấn Ký : Hoàng Đế Gia Long

*** Tài liệu tham khảo:**

- “Quốc Triều Hình luật” của Quốc Sử Quán Triều Nguyễn do phủ Quốc Vụ Khanh xuất bản tại Sài Gòn năm 1972.

- “Le Code Annamite” của F. Philastre do nhà xuất bản Ernest Paris xuất bản năm 1909.

